

III. ULUSLARARASI
TÜRK KÜLTÜRÜ ve HACI BEKTAŞ VELÎ
SEMPOZYUMU

**HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN
TARİHSEL KİMLİĞİ,
DÜŞÜNCE SİSTEMİ VE ETKİLERİ**

(30-31 Ekim, 2009, Üsküp / Scopje)

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

**Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi
III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Sempozyumu**

(30-31 Ekim, 2009, Üsküp / Scopje)

**HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN
TARİHSEL KİMLİĞİ, DÜŞÜNCE
SİSTEMİ ve ETKİLERİ**

Editörler

Doç. Dr. Gıyasettin AYTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Yusuf DOĞAN
Arş.Gör. Deren Başak AKMAN YEŞİLEL

Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları
Araştırma Dizisi - 12

III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Sempozyumu

Bildiri Kitabı

30-31 Ekim 2009

Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Adına

Sahibi / Hosted By

Prof. Dr. Rıza AYHAN

Gazi Üniversitesi Rektörü / Gazi University Rector

Editörler

Doç. Dr. Gıyasettin AYTAŞ

Yrd. Doç. Dr. Yusuf DOĞAN

Arş.Gör.Deren Başak AKMAN YEŞİLEL

Yayına Hazırlık

Arş.Gör. Tazegül DEMİR

Ali Osman AKTAŞ

Ergün Cihat ÇORBACI

Ayşegül SELOĞLU

Safa SEÇER

Şule BÜK

Hatice ÜZMEZ

ISBN: 978-975-507-194-7

Grafik Tasarım / Graphic design

Aydın TUTÇALI

Basım Yeri / Printing House

Hazar Reklam

Kazım Karabekir Cad. Kültür Çar. No:7/14-15

İskitler /ANKARA

Tel: 312.34122 06-07

SEMPOZYUM ONURSAL BAŐKANI
SYMPOSIUM HONORARY PRESIDENT

Prof. Dr. Rıza AYHAN

Gazi Üniversitesi Rektörü / Rector of Gazi University

SEMPOZYUM YÜRÜTME KURULU
SYMPOSIUM EXECUTIVE COMMITTEE

Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ

Prof. Dr. Pakize AYTAÇ

Prof. Dr. Metin İZETİ

Prof. Dr. Aydın KARAPINAR

Prof. Dr. Çağatay ÖZDEMİR

Doç. Dr. Ali GÜL

Doç. Dr. Gıyasettin AYTAŞ

Yrd. Doç. Dr. Hamiye DURAN

Yrd. Doç. Dr. Armağan ELÇİ

Öğr. Gör. Özlem Bayrak CÖMERT

Arş. Gör. Deren Başak AKMAN YEŞİLEL

Ramazan Bahadır ÇOKÇEVİK

SEMPOZYUM BİLİM KURULU
SYMPOSIUM SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK

Prof. Dr. Alemdar YALÇIN

Prof. Dr. İsmet ÇETİN

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Prof. Dr. Fuat BOZKURT

Prof. Dr. Hasan ONAT

Prof. Dr. İbrahim ARSLANOĞLU

Prof. Dr. Mürsel ÖZTÜRK

Prof. Dr. Osman HORATA

Prof. Dr. Sönmez KUTLU

Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR

Prof. Dr. Zafer İLBARS

Prof. Dr. Refik TURAN

Doç. Dr. Ahmet GÜNŐEN

Doç. Dr. Ahmet TAŐGIN

Doç. Dr. Ali YAKICI

Prof. Dr. Ayőe YÜCEL ÇETİN

Doç. Dr. Mehmet Zeki İBRAHİMGİL

Doç. Dr. Özgür SAVAŐI

Doç. Dr. Ali Sinan BİLGİLİ

Doç. Dr. Tufan GÜNDÜZ

Yrd. Doç. Dr. Yağmur SAY

Yrd. Doç. Dr. Ali YAMAN

SEMPOZYUM DANIŐMA KURULU
SYMPOSIUM ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Naki SELMANPAKOĐLU

Ali Rıza SELMANPAKOĐLU

UĐur SÜMER

Veysel BAYRAM

Vatan ÖZGÜL

Baki YaŐa ALTINOK

Battal DALKILIÇ

Edmond BRAHİMHI

Fethi ERDOĐAN

Gülizar CENGİZ

Haydar ERCAN

Veliyettin ULUSOY

Hasan ERDOĐAN

HaŐim DEMİRHAN

İlyas KÜÇÜKCAN

Kaya GÖKÇE

Piri ER

SEMPOZYUM SEKRETERYASI
SYMPOSIUM SECRETARIAT

İLETİŐİM SORUMLULARI
CONTACT PERSONS

Ali Osman AKTAŞ

Hatice ÜZMEZ

Başak UYSAL

ÇEVİRİ HİZMETLERİ
TRANSLATORS

Gonca EKŐİ

Ceylan YANGIN ERSANLI

Ergün Cihat ÇORBACI

İDARİ VE MALİ İŐLER
ADMINISTRATIVE AND FINANCIAL AFFAIRS
Ali Utku DOĐANOĐLU

**HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN
TARİHSEL KİMLİĞİ, DÜŞÜNCE
SİSTEMİ VE ETKİLERİ**

İÇİNDEKİLER

KONUŞMACILAR	15
HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN TARİHÎ KİŞİLİĞİ VE TÜRK KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL	27
HACI BEKTAŞ VELÎ: KAYNAKLAR, YENİ SORULAR, ARANAN CEVAPLAR Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK	45
VELÂYETNAME'DE GİZLENEN HACI BEKTAŞ VELÎ GERÇEĞİ VE BEKTAŞILIK Prof. Dr. Hasan ONAT	53
HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN TARİHÎ VE TASAVVUFİ KİMLİĞİ VE BULGARİSTAN'DA HACI BEKTAŞ VELÎ KÜLTÜNÜN İZLERİ Dr. Nevana GRAMATIKOVA	61
ULUSALLIKTAN EVRENSELLİĞE HACI BEKTAŞ DÜŞÜNCESİ Prof. Dr. Fuat BOZKURT	71
HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN MAKALAT'INDA İNSAN ÖZELLİKLERİ Doç. Dr. Qani NESİMİ	77
MEHMED FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN ÇALIŞMALARINDA BEKTAŞILIK VE ALEVİLİĞİN YERİ Dr. Markus DRESSLER	87
BEKTAŞILIKTE DERGÂHIN YERİ, KONUMU VE ÖNEMİ Doç. Dr. Özgür SAVAŞÇI	93
ELMALI BABA TEKKESİNDE YAZITLAR Doç. Dr. Katerina VENEDIKOVA	105
BEKTAŞİLİĞİN ARNAVUT KÜLTÜR TARİHİNDEKİ YERİ Prof. Dr. Metin İZETİ	117
RUSÇUK'TA BEKTAŞİLİĞİN GEÇMİŞİ VE BUGÜNÜ Teodora BAKARDZIEVA	129
HACI BEKTAŞ VELÎ TİPOLOJİSİNİN, ŞÜCAADDİN VELÎ VE KOYUN BABA SİMGESEL KİMLİKLERİNDEKİ İZLERİ Yrd. Doç. Dr. Yağmur SAY	137
ÖZEL BİR BEKTAŞİ MELODİSİNİN İZİNDE Dr. Janos SIPOS	165
HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN ALEVİ VE BEKTAŞİ RİTÜELLERİNİ, DÜNYA GÖRÜŞÜNÜ, GEÇMİŞ VE BUGÜNKÜ KİMLİK İNŞASINDAKİ ROLÜ VE ÖNEMİNİ FORMÜLE ETME (BİÇİMLENDİRME) ARACI OLARAK NEFES VE DEYİŞLER Prof. Dr. Irene MARKOFF	175

HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN KİŞİLİĞİ VE FELSEFESİ TÜRKÇE ŞİİRLERDE NASIL YANSITILMAKTADIR? Yrd. Doç. Dr. Eva CSAKI	181
HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN İŞİĞİNDE YAŞAYAN BİR İNSAN HAZİNESİ: ÂŞIK AŞUR UYGUR Yrd. Doç. Dr. Armağan ELÇİ	187
BULGARİSTAN BEKTAŞI VE KIZILBAŞ (ALEVİ) CEMLERİNDE GÖREVLİ, MANEVİ LİDER OLANLARIN İSİM, LAKAP VE ADLANDIRILMALARI Prof. Dr. Lubimor MIKOVE ve Doç. Dr. Bojidar ALEXIEV	213
SÖZLÜ KÜLTÜR BAĞLAMLARI VE HACI BEKTAŞ VELÎ: KUZEY AFRİKA DURUMU Prof. Dr. Öcal OĞUZ	225
HÜNKÂR HACI BEKTAŞ VELÎ VE ALEVİ OCAKLARI Yrd. Doç. Dr. Ali YAMAN	229
MAKEDONSKİ BROD' DAKİ AZ. NİKOLA KİLİSESİ YA DA HİDİR BABA TÜRBESİNİN TARİHİ KONUSUNDAKİ İKİLEMLER Elizabeta KONESKA	241
HACI BEKTAŞ DÜŞÜNCSİNİN GÜNÜMÜZE ETKİLERİ Velîyeddin ULUSOY	249
BEKTAŞİLİKTE TOPLUMSAL VAROLUŞ Yrd. Doç. Dr. Ercümen ERSANLI	257
NİŞABUR'DAN SULUCA KARAÖYÜK'E HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN İZİNDEN Yrd. Doç. Dr. Hamiye DURAN	263
BİR MÜRŞİT İLE GÖRÜŞME: BEKTAŞİLİĞİN TEMELİ ÜZERİNE BAZI NOTLAR Büyükelçi Erik CORNELL	271
ARNAVUTLUK'UN ETNİK VE KÜLTÜREL KİMLİĞİNİ KORUMADA HACI BEKTAŞ VELÎ FELSEFESİNİN ETKİLERİ Prof. Dr. Hysen KORDHA ve Doç. Dr. Shyqyri HYSİ	297
BALKANLARDA HACI BEKTAŞ VELÎ İZLERİ: MAKEDONYA, BULGARİSTAN VE ARNAVUTLUK ÖRNEĞİNDE BEKTAŞI TEKKELERİ VE TÜRBELERİ Piri ER ve Aydın DURDU	305

CONTENT

OPENING SPEECHES	15
THE HISTORICAL IDENTITY OF HACI BEKTASH VELÎ AND HIS EFFECT ON TURKISH CULTURE Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL	27
HACI BEKTASH VELÎ: THE SOURCES, NEW QUESTIONS AND EXPECTED ANSWERS Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK	45
HACI BEKTASH VELÎ FACT HIDDEN IN VELAYETNAME...AND BEKTASHISM Prof. Dr. Hasan ONAT	53
THE HISTORICAL AND MYSTICAL IDENTITY OF HACI BEKTASH VELÎ AND THE EFFECTS OF HACI BEKTASH CULT IN BULGARIA Dr. Nevana GRAMATIKOVA	61
HACI BEKTASH PHILOSOPHY FROM NATIONALITY TO UNIVERSALITY Prof. Dr. Fuat BOZKURT	71
HUMAN CHARACTERISTICS İN HACI BEKTASH VELÎ'S MAKALAT Assoc. Prof. Dr. Qani NESİMİ	77
THE PLACE OF BEKTASHISM AND ALEVISM IN THE WORKS OF MEHMED FUAD KÖPRÜLÜ Dr. Markus DRESSLER	87
THE PLACE, POSITION AND IMPORTANCE OF DERGÂH IN BEKTASHISM Assoc. Prof. Dr. Özgür SAVAŞCI	93
THE INSCRIPTIONS IN ELMALI BABA TEKKE Assoc. Prof. Dr. Katerina VENEDIKOVA	105
THE PLACE OF BEKTASHISM IN ALBANIAN CULTURE Prof. Dr. Metin İZETİ	117
PAST AND PRESENT OF BEKTASHISM IN ROUSSE DISTRICT Teodora BAKARDZIEVA	129
THE EFFECTS OF HACI BEKTASH VELÎ TYPOLOGY ON THE SYMBOLIC IDENTITIES OF ŞÜCAADDİN VELÎ AND KOYUN BABA Asst. Prof. Dr. Yağmur SAY	137
IN THE TRACK OF A SPECIAL BEKTASHI MELODY Dr. Janos Sipos	165

NEFESLER AND DEYİŞLER AS TOOLS FOR FORMULATING AN UNDERSTANDING OF THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF HACI BEKTASH VELÎ IN ALEVI, BEKTASHI RITUALS, WORLD VIEW AND IDENTITY CONSTRUCTION PAST AND PRESENT	175
Prof. Dr. Irene MARKOFF	
HOW DO EARLY TURKISH POETS REFLECT HACI BEKTASH VELÎ'S PERSONALITY AND PHILOSOPHY?	181
Asst. Prof. Dr. Eva CSAKI	
A SPECIAL PERSON LIVING IN THE ILLUMINATION OF HACI BEKTASH VELÎ: ÂŞIK AŞUR	187
Asst. Prof. Dr. Armağan ELÇİ	
THE NAMES AND THE NICKNAMES OF THE SPIRITUAL LEADERS AND ATTENDANTS IN BULGARIAN BEKTASHI AND ALEVI CEMS	213
Prof. Dr. Lubimor MIKOV ve Assoc. Prof. Dr. Bojidar ALEXIEV	
ORAL CULTURE CONTEXTS AND HACI BEKTASH VELÎ: THE SITUATION OF NORTH AFRICA	225
Prof. Dr. Öcal OĞUZ	
HÜNKAR HACI BEKTASH VELÎ AND ALEVI ASSOCIATION	229
Asst. Prof. Dr. Ali YAMAN	
DILEMMAS ABOUT THE HISTORY OF HIDIR BABA TOMB OR ST. NICOLAS CHURCH IN BROD, MACEDONIA	241
Etnolog Elizabeta KONESKA	
THE EFFECTS OF HACI BEKTASH PHILOSOPHY TO TODAY'S WORLD	249
Veliyeddin ULUSOY	
SOCIAL EXISTENCE IN BEKTASHISM	256
Asst. Prof. Dr. Ercümend ERSANLI	
IN THE TRACES OF HACI BEKTASH VELÎ: FROM NIŞABUR TO SULUCA KARAÖYÜK	262
Asst. Prof. Dr. Hamiye DURAN	
CONVERSATIONS WITH A MÜRSİT: SOME NOTES ON THE ROOTS OF BEKTASHISM	271
Ambassador Erik CORNELL	
INFLUENCE OF PHILOSOPHY OF HACI BEKTASH VELÎ TO THE DEFENSE OF ALBANIAN ETHNICAL-CULTURAL IDENTITY	297
Prof. Dr. Hysen KORDHA and Assoc. Prof. Dr. Shyqyri HYSI	
THE TRACES OF HACI BEKTASH VELÎ IN THE BALKANS, BEKTASHI LODGES AND TOMBS IN MACEDONIA, BULGARIA AND ALBANIA	305
Piri ER and Aydın DURDU	

ÖZEL BİR BEKTAŞI MELODİSİNİN İZİNDE

In the Track of a Special Bektashi Melody

Dr. Janos SIPOS

ÖZET

Artık yirmi senedir çeşitli Türk halkları, örneğin Kazaklar, Kırgızlar, Azerbaycanlılar ve özellikle Anadolu Türkleri arasında karşılaştırmalı müzik araştırmaları yapmaktayım. Güncel araştırmalarımızın birisi Trakya Bektaşilerinin tassavvufi ve halk ezgilerine ilgilidir. Bektaşilerin dinî ezgileri bayağı ilginçtir; burada eski, başka yerde unutulmuş olan türkülerin yanısıra çok özel ve düşündürücü melodileri de bulmak mümkündür.

İlk 1999 yılında Mut civarında yaşayan Tahtacılar ve Ankara/Çubuk bölgesinde yaşayan Bektaşilerden bazı ezgiler topladım. 1999'dan 2003'e kadar ise Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen ve Kırklareli civarında yaşayan Trakya Bektaşileri arasında düzenli araştırmalar yaptık ve onların 1000 melodilerini kaydettik, notaya döktük ve analiz ettik.

Bugünkü tebliğimde bu kocaman materyalden bir tek ezgi seçip yakından incelemek-
teyim. Bu ezginin özelliği şudur: Pestte hareket eden ilk ve son kesitleri tiz seslerde hareket eden orta kesitlerini araya almaktadır. Böylece melodi seyri Anadolu türkülerini karakterize eden ayrik ve inici harekete kesinlikle benzemez. Oysa Macar halk müziğinin "yeni üslup" melodilerinin hepsi böyledir. Buna benzer melodi yapısı Avrupa'da ve Asya Türklerinin repertuarında da bulunmaktadır.

Tebliğimde bu melodi tipinin Avrasya'daki geçmişini inceleyeceğim. Birkaç Avrupa ve Asya halkını seçip onların müziğinde bu formun ne gibi rol oynadığına göz gezdireceğim. Trakya Bektaşilerinin müziğine bu formun nasıl girebildiği sorusuna da cevap bulmaya çalışacağım.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Değiş, Trakya, Bektaşilik

ABSTRACT

I have been making researches about contrastive music among different Turkic societies such as Kazakhs, Kirghizs, Azerbaijanis and especially Anatolian Turks. A very recent study is conducted about mystic and public melody of Bektashis in Thrace region. Religious melodies of Bektashis are quite interesting. It is possible to find both some forgotten folk songs and some special melodies here.

I have collected some melodies from Tahtacılar who lives around Mut and from Bektashis living in Çubuk/Ankara in 1999. From 1999 to 2003 we have conducted regular studies to collect data from Bektashis living around Kırklareli in Thrace and from the ones who moved to Turkey from Bulgaria. Finally, we have recorded 1000 melodies, note them and analyzed.

In this study, only one piece was chosen among these melodies and examined in detail. The course of this melody does not resemble with those of the Anatolian folk songs. However, all of the new style Hungarian folk music melodies are like this. This melody structure can be found both in Europe and in the repertoire of Asian Turks.

In this study, we will examine the place of this melody in Eurasia. We will choose some societies from Asia and Europe and will work on the role of this type of melody in their music. We will try to answer how this form of melody emerged in Bektashi music in Thrace.

Key Words: Music, Deyiş (Folk poem), Thrace, Bektashism

Alevi-Bektaşilerin hayatında müzik çok önemli rol oynar. Hayatlarının bütün boyutlarında müzik vardır; doğumda, ölümden hatta zikir sırasında Hakk'a yaklaşımlarında da müzik onlara yardım eder. Yine de Alevi-Bektaşî müziği hakkında yazılmış makalelerin ve kitapların sayısı çok azdır.

Alevi-Bektaşî müziği üzerine daha çok araştırma yapmak gerekiyor. Çünkü araştırmacıların çoğu ancak kendi müziğini araştırıyor. Böylece incelenmiş melodilerin özel mi yoksa genel mi olduğunu, dünyanın çeşitli yerlerinde veya ancak belirli bölgelerde mi bulunduğunu öğrenmek imkânsızdır.

Bir olguyu daha unutmamamız gerekiyor; kan akrabalığı, dil akrabalığı ve kültürel bağ her zaman aynı değildir. Şimdi buna bir örnek göstermek istiyorum. Hazar Denizi'nin doğu kıyısında yaşayan Aday Kazakları ile Batı Moğolistan'ın Bayan Ölgii bölgesinde yaşayan Kazakların müziğini inceledim. Bu iki Kazak halkın şiveleri birbirine çok benzer iken ezgileri tamamen farklıdır. Aday Kazak melodilerinin ses genişliği çok dar ve melodi seyirleri yanaşık perdelerde hareket ettiği hâlde, Moğolistan Kazakları geniş pentatonik ezgileri söylemektedirler. Aynı zamanda bu pentatonik ezgileri Moğolların inisi pentatonik ezgilerinden ayırt etmek mümkündür.

Tabii ki karşılaştırmalı araştırmaların zor tarafı da vardır. Başlamadan önce değişik halkların müziklerini incelememiz ve öğrenmemiz gerekiyor. Bunun için son yirmi yıldır çeşitli Türk halkları; örneğin Kazaklar, Kırgızlar, Azerbaycanlılar ve özellikle Anadolu Türkleri arasında karşılaştırmalı müzik araştırmaları yapmaktayım.

Güncel araştırmalarımızın birisi Trakya Bektaşilerinin tasavvufi ve halk ezgileriyle ilgilidir. Bektaşilerin dinî ezgileri oldukça ilginçtir; burada, başka yerde unutulmuş ya da bulunması zor, düşündürücü melodilerin de bulunması mümkündür.

İlk defa 1999 yılında Mersin Mut civarındaki Tahtacıardan ve Ankara Çubuk bölgesinde yaşayan Bektaşilerden ezgiler derledim. 1999'dan 2003'e kadar ise Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden ve şimdi Kırklareli civarında yaşayan Trak-

ya Bektaşîlerinin arasında düzenli araştırmalar yaptım ve sonunda onların bin melodilerini kaydedip notaya döktüm ve analiz ettim.

Bugünkü tebliğimde bu hacimli materyaldan bir tek ezgi tipini seçtim ve onu yakından inceledim.

İncelenmiş Ezgi Formu

İncelediğimiz tipin özelliği şudur: Ezginin tiz seslerde hareket eden kesitleri, pestte hareket eden kesitleri araya almaktadır. Bunun iki ana formu vardır. İlk formda birinci, ikinci ve dördüncü kesit pestte hareket ederken üçüncü kesit daha tiz seslerde dolaşmaktadır. Bunun şeması örnek 1a'da görülmektedir. Buna benzer ezgilere daha sonra "küçük kubbeli ezgi" olarak değineceğim. İkinci ana formda birinci ve dördüncü kesitler pestte hareket ederken ortadaki ikinci ve üçüncü kesitler daha tiz şeritlerde dolaşmaktadır. Bunun şeması da örnek 1b'de görülmektedir ve bu gibi melodilere "büyük kubbeli ezgi" adını verdim.

a) Küçük kubbeli form (AABA yapı)

		3. kesit	
1. kesit	2. kesit		4. kesit

b) Büyük kubbeli form (AABA, ABCA, AA⁵A⁵A yapı)

	2. kesit	3. kesit	
1. kesit			4. kesit

Örnek 1: Kubbeli ezgiler a) AABA şeması, b) ABBA şeması

Yukarıdaki şemalar somut örneklerle de gösterilebilir. Örnekteki nefesleri Türkiye'nin Avrupa kısmında Trakya Bektaşîlerinden derledim. Örnek 2a tipik küçük bir kubbeli ezgidir. Birbiriyle aynı olan 1'inci ve 2'nci kesitleri pestte hareket eder. 3'üncü kesit 3 sesle daha tize yükseliyor; 4'üncü kesit ise 1'inci ve 2'nci kesitlere benzer bir şekilde hareket eder.

Örnek 2a: Küçük kubbeli ezgi (Sipos-Csáki 2009: No.592)

Örnek 2b'de büyük kubbeli ezgilerin bir örneğini görmekteyiz. Birinci kesit pestte hareket eder ve ezginin en pest sesinde sona erir. 2'nci ve özellikle 3'üncü kesit daha tiz şeritlerde dolaşıp dizinin 4'üncü ve 3'üncü sesinde kapanıyor. Son kesit tekrar karar sesine iniyor.

Nefes

$\text{♩} = 200$

Çe-rag - lar can - lar u - yan - mış,
 Gö-nül - ler şevk i - le yan - mış,
 İ - la - hi aşk - a bo - yan - mış,
 Er-kan mey - dan - da, dan - da,
 Hü, Hü.

Örnek 2b. Büyük kubbeli bir ezgi (Sipos-Csaki 2009: No: 575)

Böylece melodi seyri Anadolu türkülerinin çoğunu karakterize eden inici harekete kesinlikle benzemez. Oysa Macar halk müziğindeki “yeni üslup” melodilerin hepsi böyledir. Acaba Bektaşî ve Macar kubbeli ezgiler arasında bir bağlantı var mıdır? Trakya Bektaşîlerinin müziğinde böyle melodiler ne gibi rol oynar? Ezgilerin Avrasya’daki arka planı neye benzemektedir? Bugünkü tebliğimde bu soruların cevabını aramaktayım.

Diğer Türk Halklarının Müziğindeki Kubbeli Ezgiler

Sözünü ettiğimiz formun, araştırma yaptığım bazı Türk halklarının müziğinde bulunup bulunmadığını inceledim. Azerilerin çoğunlukla birkaç ses üzerinde dolaşan basit ezgileri arasında kubbeli form yoktur. Bu form Tatarların, Başkörtlerin ve Çuvaşların pentatonik ezgilerinde de hiç bulunmaz.

Kırgızların müziğinde böyle ezgiler vardır; ancak bunların hepsi Sovyet şarkılarının halk arasında yayılmış varyantıdır. Karaçayların “jır” melodileri arasında da buna benzer ezgiler vardır, hatta bunları Karaçaylar kendi öz ezgileri, özellikle karakteristik olan ezgiler olarak kabul ederler. Oysa Karaçayların komşuları, on-

lardan değişik açılardan da daha dominant olan Adige-Çerkes-Kabard halkının en önemli melodi üslubu da buna benzer ezgilerden meydana geliyor. Birçok kanıt Karaçayların bu ezgilerini komşu Çerkes halklardan aldıklarını göstermektedir.

Öyle görünüyor ki, İncelediğimiz ezgi formunun Asya Türklerinin halk müziğinde bulunmadığını ve bulunduğu takdirde yabancı etki gösterdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Kubbeli Anadolu Ezgileri

TRT repertuarının 2500 ezgisini ve Anadolu derlemelerimdeki 1500 ezgiyi inceledim. Bu ezgileri önce sınıflandırdım ki bu, hacimli materyalden aradığımız melodilerin bulunmasını büyük bir ölçüde kolaylaştırdı. Sonuç olarak TRT repertuarında küçük kubbeli ezgilerden ancak 9 tane buldum; kendi derlemelerimde ise hiç yoktu.

TRT Repertuarı'nda büyük kubbeli ezgilerden 10 tane vardır; bunlar Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde, en çok deniz kenarına yakın, daha gelişmiş olan yerlerde bulunur.¹ Anadolu derlemelerimde küçük kubbeli ezgileri *Serenler Zeybeği* temsil eder.

$\text{♩} = 96$

Se - ren - ler se - ren - - - ler
 Al - çak - ta yük - sek se - ren - - - ler
 Biz gi - di - yo - ruz e - fe - ler de
 Si - ze gal - sın ga - me - ra - - lar.

Örnek 3 *Serenler zeybeği* (Sipos 2005:No: 456)

Trakya Bektaşîlerinin Müziğinde Böyle Ezgiler Var mıdır?

Trakya Bektaşîlerinin müziği üzerine ilk çalışma Vahit Lütfi Salcı'nın (1940) kitabıdır. Bu kitap sadece beş melodiyi içerir ve bun-

¹ İzmir-2490, Burdur-3100, Manisa-1060, Aydın/Nazilli-801, Bilecik-2025, Urfa-2420, Trabzon-1284, Samsun-2823, Bodrum-716, Uşak-1523.

lar arasında kubbeli ezgi yoktur. Daha önemli ve daha kapsamlı kaynağımız da vardır: İstanbul Konservatuarı tarafından 1933'te Bektaşî Nefesleri adı ile basılmış kitaplar. Bu kitaplar içindeki 88 nefesin üçünde küçük kubbeli yapıyı görmekteyiz. Bunlardan birisi örnek 4a'da, benzer bir Macar ezgisi ile birlikte gösterilmiştir.

Örnek 4: a) İstanbul Konservatuarı tarafından yayımlanmış Bektaşî Nefesleri'ndeki No.199 melodi, b) Benzer olan bir Macar ezgisi

Trakya Bektaşîleri arasındaki derlemelerimde kubbeli ezgiler özel ve kesin bir grup oluşturmaktadır.² Ezgiler çeşitli dizeler üzerinde hareket eder; ama melodi hareketleri Anadolu'daki alışılmış melodi hareketlerine uymaktadır.

Anadolu ve Macar melodilerini karşılaştırmadan önce Avrupa'da bu tür melodilerin olup olmadığına bakalım.

Avrupa Müziğinde Kubbeli Form

Eski Avrupa kaynaklarında kubbeli formu 15'inci yüzyıl Fransız şarkıları arasında bulabiliriz.³ 1530' lu yıllara ait 147 Alman şarkısı içinde ancak bir tane bulunur. Gregoryan dinî musiki ve trubadurların melodileri arasında da bu form seyrekdir. Eski Katolik ezgi koleksiyonlarda çoğunlukla 18'inci yüzyılın sonunda küçük kubbeli birkaç ezgi bulunur.⁴ Öyle görünüyor ki kubbeli formlar Avrupa müziğinde ancak 16'ncı yüzyıldan sonra daha sık yer alıyor. Bu formun kaynaklarını ve gelişmesini açık bir şekilde görmüyoruz ama bugünkü Avrupa sanat müziğinde bu forma sık sık rastlanılır.

Büyük kubbeli form seyrek olarak Fransız, İngiliz, Kanada, Hollanda, İspanya, Rumen, Çek ve Morva halk müziğinde de bulunmaktadır.⁵ Yine de büyük

1 İzmir-2490, Burdur-3100, Manisa-1060, Aydın/Nazilli-801, Bilecik-2025, Urfa-2420, Trabzon-1284, Samsun-2823, Bodrum 716, Uşak-1523.

2 17 ezgi, tüm materyalin yüzde 3'ü. Bkz. Sipos-Csáki (2009) 13cü Class, No. 563-592 melodileri).

3 Paris, G. - Gevaert, A. (1875) 142'den 7 tane; Gerold, Th.: 50'den 4 tane.

4 Harmat-Sik (1983) 30 tane AABA form: 1 tane 17 yüzyıldan, diğerler 18. yüzyıl sonundan.

5 Viora, W. (1952) farklı Avrupalı halklardan örnekler gösteriyor.

miktarda ancak Macar halk müziğinde ve Amerika Appalache bölgesine göçen İngilizlerin halk müziğinde vardır. Büyük kubbeli formun Slovak halk müziğindeki güçlü rolünü, Macarlardan yapılan alıntı olarak değerlendirebiliriz.

Macar Yeni Üslup Ezgileri

Anadolu halk müziğine benzer bir şekilde Macar halk müziği de çoğunlukla iniçli ezgileri içerir. Bunlardan “Macar Yeni Üslup” kubbeli ezgileri tamamen farklıdır.⁶

Kubbeli yapı Macarlarda Batılı kilise ezgilerinin etkisi ile oluşan yapay şarkılar ve onlardan Macar topraklarında doğan şarkılar yardımıyla yayılmış olabilir. 1850 ve 1999 arasında bu yapay şarkılar Macar köylerine yayılmış ve halk onları kendi zevklerine göre değiştirip öğrenmiştir. Bugün söylenen Macar halk ezgilerinin çoğu böyledir.

Macar ve Türk Kubbeli Ezgileri Arasında Bağlantı Var mıdır?

Macar ve Türk kubbeli ezgilerinin bazıları birbirine çok benzemektedir. Yine de böyle Türk ezgilerinin Macar benzerleri bulunabilirse de bunların Anadolu dağarcığının istisnâ örneklerinden olduğu unutulmamalıdır.

Ezgi çatıları bir kenara bırakılırsa, bu tepe yapısındaki Anadolu türküleriyle tepe yapısı gösteren Macar ezgileri arasında pek az ortak nokta vardır. Macar yeni üslup ezgilerinin orta kesitleri, sık sık dış kesitlerin 5 ses ile daha tiz şeritlerde tekrarlanmış varyantlarıdır. Buna karşıt olarak Türk ezgilerin orta kesitleri dış kesitlerinden en fazla 3-4 sesle daha tizde hareket ederler. Üstelik Macar ezgileri arasında pentatonik diziyi kullanan çoktur; Türk ezgileri ise diatonik dizileri kullanmaktadır.

İncelenmiş Bektaşî Ezgilerinin Kaynağı

İncelediğimiz Bektaşî ezgilerinin kaynağı ne olabilir? Görüldüğü gibi Anadolu’da ve Asya Türklerinin halk müziğinde böyle ezgilerden çok az vardır. Bundan dolayı bu ezgilerin kaynaklarını başka yerde araştırmamız gerekiyor. Bunların Bulgar kaynağı da olabilirdi ama Bulgar halk müziğinde böyle ezgiler yoktur. Makedonya türküleri arasında buna benzer ezgiler var olduğundan dolayı Makedon köken de düşünülebilir. Belki gelip giden babalar Makedonya topraklarından Bulgaristan’da yaşayan Bektaşîlere iletmışlerdir. Ama söz ettiğimiz Makedon ezgileri yenidir; bu ezgiler Yugoslavya’nın sosyalist döneminde meydana gelmiştir.⁷

Aynı zamanda bu nefesler Türk Sanat Müziğini iyi bilen besteciler tarafından bestelenmiş olabilir,⁸ çünkü Türk Sanat Müziğinde kubbeli form oldukça sık gö-

6 En eski örneği 1777’den: Kodály (1973), s.40.

7 Pl. Hajimanov, Vaslav (1960), Makedonskij Narodni Borbeni Pesni, Skopje, Koço Racin, 1960 - “Pesni od narodno-oclobogitelnata borba” No. 89, 100, 101, 111 vb. ezgiler.

8 Signel (2004)

rünüyor. Mevlevi dervişlerin repertuvarlarının 16-20. yüzyıla kadar ünlü TSM kompozisyonları içerdiğini biliyoruz. Örneğin Köçek Derviş Mustafa Dede (17. yy.), Dede Efendi (18-19. yy.), Rauf Yekta (19-20. yy.) isimleri sayılabilir. Binici makamların seyri hep böyledir hatta Türk Halk Müziğine en yakın makam olan Hüseyini makamında en tipik inici formun dışında binici form da vardır. 5'inci örnekte bir Hicaz Hümayun makamını görüyoruz. Bunun yakın varyantı örnek 2b'de daha önce verilmişti. Herhâlde iki melodinin yapısal benzerliği müzikten hiç anlamayanlar için de açıktır.

Örnek 5: Türk Sanat Müziğinin bir Hicaz Hümayun makamı (Signal 2004:79)

Özet olarak, çoğunlukla Türk ve Macar inici halk müziğine kubbeli ezgiler sanat müziğinden yabancı etki olarak girmiştir denilebilir. Macar halk müziğine Batı'daki sanat müziğinden, Bektaşî müziğine ise büyük bir ihtimalle Türk Sanat Müziğinden. Macar halk müziğinde bu ezgilerden büyük bir üslup meydana geldi ve bu üslup eski üslupların yerini alıp bugünkü en sevilen ve en sık kullanılan halk müziği formunu oluşturdu. Anadolu halk müziği içerisinde ise küçük ama kabul edilen bir form oldu, hatta Trakya Bektaşîlerinin dinî müziğinde belirli bir grup oluşturmaktadır.

Dipnotlar

Izmir-2490, Burdur-3100, Manisa-1060, Aydın/Nazilli-801, Bilecik-2025, Urfa-2420, Trabzon-1284, Samsun-2823, Bodrum-716, Uşak-1523.

17 ezgi, tüm materyalin yüzde 3'ü. Bkz. Sipos-Csáki (2009) 13cü Class, No. 563-592 melodileri).

Paris, G. - Gevaert, A. (1875) 142'den 7 tane; Gerold, Th.: 50'den 4 tane.

Harmat-Sik (1983) 30 tane AABA form: 1 tane 17. yüzyıldan, diğerleri 18. yüzyılın sonundan.

Viora, W. (1952) farklı Avrupalı halklardan örnekler gösteriyor.

En eski örneği 1777'ten: Kodály (1973), s.40.

Pl. Hajimanov, Vaslav (1960), Makedonskiy Narodni Borbeni Pesni, Skopje, Koço Racin, 1960 - "Pesni od narodno-oclobogitelnata borba" No. 89, 100, 101, 111 vb. ezgiler.

Signal (2004).

KAYNAKLAR

- DOBSZAY L. - Szendrei J. (1990), *A Magyar Népdaltípusok Katalógusa - stílusok szerint rendezve. I.* Budapest: Zenetudományi Intézet. In English: *The Catalogue of the Hungarian Folksong Types - Arranged According their Styles I.* Budapest: Zenetudományi Intézet
- FİRFOV, Jivko (1953), *Makedonskiy Muzički Folklor Pesni I*, Kočo Racin, Skopje
- GEROLD, Th.: *Chansons pop. des XVe et XVIe siècles avec leurs mélodies.* Strassburg o.J. (Bibliotheca romanica 190-192).
- HAJÍMANOV, Vaslav (1960), *Makedonskiy Narodni Borbeni Pesni*: "Pesni od narodno-oclobogitelnata borba", Skopje, Kočo Racin.
- HARMAT A. -Sík S. (1983), *Szent Vagy Uram orgonakönyv*, Szent István Társulat, Budapest.
- KODÁLY Z. (1973), *A magyar népzene*, Zeneműkiadó, Budapest.
- LLOYD, A.L. (1967), *Folk Song in England*, Lawrence and Wishart, London.
- PARIS, G. - Gevaert, A. ed. (1875), *Chansons du XVe siècle.* Ms. Paris Bibl. nat. fr. 12744, Paris.
- SALCI, V. L. (1940), *Gizli Türk Halk Musikisi ve Türk Musikisinde (Armoni) Meseleri*, İstanbul, Nümune Matbaası.
- SİGNEI, Karl.L. (2004), *Makam: Modal Practice in Turkish Art Music*, Usul Edition, Punta Gorda FL.
- SİPOS J. (2006), *Comparative Analysis of Hungarian and Turkic Folk Music – Türk-Macar Halk Müziğinin Karşılaştırmalı Araştırması*, TİKA ve Ankara Macar Büyükelçiliği, Ankara.
- SİPOS J. (2006), *Azerbaycan El Havaları - Musiqinin İlk Qaynaqlarında*, Baku.
- SİPOS J. (2008), *Bartók'un İzinde Anadolu'da* (çeviri: S. Deliorman ve B. Aksoy), Pan Yayınevi, İstanbul.
- SİPOS J. - Csáki É. (2009), *The Psalms and the Folk Songs of a Mystic Islamic Order*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZOMJAS-Schiffert Gy. (1978), *Az új stílus kifejlődése*, *Ethnographia LXXXIX* (1978: 23-93), Budapest.
- VİORA, W. (1952), *Europäischer Volksgesang*, Arno Volk Verlag, Köln.

Hacı Bektaş Veli adına yapılan çalışmalar, onu daha iyi anlamak ve anlatmak çabasının bir sonucudur.

Her yeni yayın, bir öncekini tamamlamak üzere ortaya çıkar. Bu çalışmanın diğerlerinden farkı, öncekini tamamlama iddiasında olmadan var olanı, yeni bilgi ve görüşleri ele almasıdır. Daha önce yapılan sempozyum kitapları içerisinde kendine özgülüğü ve özelliği ile ayrı bir öneme sahip olan bu eserin, okuyucular ve ilgililer tarafından dikkate alınacağından şüphe yoktur.

“İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır.” sözünden hareketle karanlığa ışık tutmak dileğiyle...

*Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi,
Gazi Üniversitesi Rektörlük Kampüsü Araştırma Merkezleri Binası,*

No: 11 06502 Teknikokullar/ANKARA

Tel (0.312) 222 70 16

Belge Geçer: (0.312) 222 70 16

Elektronik Posta: hbektas@gazi.edu.tr

Web: www.hbektasveli.gazi.edu.tr